

AHLÂKÎ VE SOSYO-EKONOMİK BİR TEŞKİLÂT OLARAK AHİLİK

Faysal ÇEKER¹

Öz

Bir literatür taraması şeklinde yapılan bu araştırmada ahlaki ve sosyo-ekonomik bir teşkilat olarak Ahilik incelenmiştir. Öncelikle Ahiliğin Fütüvvetçilik ve Lonca kavramları ile ilişkisi ele alınmış daha sonra bir sistem olarak Ahi teşkilatının yapısı incelenmiştir. Tarihsel gelişim sürecinde ele alınan Ahiliğin eğitim sistemi ve kamil insan yetiştirme adına koyduğu ahlaki kurallar da gözler önüne serilmiştir. Ayrıca Ahi teşkilatındaki denetim ve cezalar da ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ahi Teşkilatı, Lonca, Ahiliğin Eğitim Sistemi, Ahiliğin Tarihsel Gelişimi.*

“AHİLİK” AS A MORAL AND SOCIO-ECONOMIC ORGANIZATION

Abstract

Ahilik, a moral and socio-economic organization, has been examined in this research which has been carried out as a literature review. First, it has been dealt with the relation of Ahilik with the terms *fütüvvetçilik* and *Lonca*, next, the structure of Ahi organization as a system. The education system and the rules of Ahi organization in order to put up to raise perfect human beings in the name of morality, which has been dealt with in its historical development process have also been revealed. In addition, the controlling and punishment in ahi organization have also been discussed.

Keywords: *Ahi Organization, Lonca, Education System of Ahi Guild, Historical Development of Ahi Guilds.*

GİRİŞ

“13. yüzyılda Anadolu’da ortaya çıkıp sonraları bütün Osmanlı topraklarına yayılan Ahilik, dini-ahlaki, siyasi, sosyal ve iktisadi bir kurumdur” (Ceylan,2014). Orta Asya’dan gelerek peyde pey Anadolu’ya yerleşen Türkler, eski gelenekleri ile yeni yeni tanışmış oldukları İslam’ı sentezleyerek Arap ve Fars medeniyetlerinden almış oldukları fütüvvet teşkilatını kendilerine özgü bir forma sokmuştur. Böylelikle eski ile yeni arasında bir orta yol olarak Ahi teşkilatını kurmuştur. Bu teşkilat Anadolu’ya gelen göçebe Türklerin yerleşik hayata geçmesini, İslam’ı öğrenmesini ve hayatını idame edebilmesi için bir meslek edinmesini sağlamıştır. Bir yandan kültürel, ahlaki ve mesleki bir işlev gören Ahi teşkilatı askeri ve siyasi bir işlev de görmüştür. Osmanlının kuruluşunda ve büyümesinde önemli pay sahibi olan bu kurumun üyeleri arasında Osmanlı padişahları da vardır. Kuruluş dönemi hükümdarları olan Orhan Gazi ve 1. Murat birer ahidir (Ekinci, 2011).

¹ Öğretmen, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, faysalcheker@gmail.com.

Pre-kapitalist döneme ait ilkel bir korporatist sistem olan ahilik ve lonca sistemleri kapitalizme alternatif çıkış yolları arayan bilim adamları tarafından sıkça araştırılmıştır. Bu çalışmada öncekilerden farklı olarak Ahiliğin sadece sosyo-ekonomik boyutu değil, ahlaki boyutu da ele alınmış ve eğitim modeli ile teşkilat yapısı irdelenmiştir. Bir literatür taraması şeklinde yapılan bu çalışmada Ahilik, Fütüvvetçilik ve Lonca kavramları ele alınmış ve aralarındaki farklılıklara değinilerek kavram kargaşası giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Ahi teşkilatının kuruluşu, gelişimi ve çözülmesi incelenmiş ve teşkilatın eğitim sistemi, sosyo-ekonomik yapısı ve yönetim tarzı araştırılmıştır. Ayrıca bir ahlak nizamnamesi olan ahiliğin insan-ı kamile dair kuralları işlenmiştir.

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde, ahiliğin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi anlatılmış; fütüvvetçilik ve lonca kavramları ile ahilik arasındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat çekilmiştir.

1.1. Ahilik, Fütüvvetçilik ve Lonca Kavramları

“Ahi” kelimesinin kökeni ile ilgili iki farklı görüş ileri sürülmektedir. Bir görüşe göre “Ahi” Arapçada kardeş anlamına gelen “ağ” kelimesinden gelmektedir. Diğer görüşe göre ise Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ı Lügat-i Türk isimli eserinde geçtiği gibi eli açık, cömert anlamına gelen “akı” kelimesinden türetilmiştir (Ekinci, 2011: 26)

Ekinci (2011)’ye göre “Ahilik, Türklerin İslamiyet’i topluluk halinde kabul ettikleri yıllarda, Türk örf ve adetleri ile İslam inancını kaynaştırmak amacıyla geliştirilen bir düşünce sistemi ve yaşama tarzı olarak tanımlanabilir. Bu düşünceyi ve yaşama tarzını benimseyenlere de “ahi” denilmektedir. Ahi birlikleri ise ahiler tarafından kurulup geliştirilen bir sivil toplum kuruluşudur.” (s.26).

Fütüvvetçilik ve Ahilik birbiri ile zaman zaman karıştırılsa da aralarında farklar mevcuttur. Ahiliğin, “fütüvvet” olduğunu ve halk arasında ahiliğin fütüvvet olarak bilindiğini söyleyenlerin dayandıkları nokta ahiliğin bir nevi teşkilat yönetmeliği olan eserlere fütüvvet-name denilmesini gerekçe göstermektedir. Gerekçelerinde doğruluk olsa da Anadolu’ya fütüvvet ehli tarafından getirilen ahiliğin fütüvvetten fazlası vardır (Bayram, 2012). Farsçası “civanmerdan” olan fütüvva, “gençler” anlamına gelen “fityan” kelimesinden türetilmiştir. Fütüvvet kavramından önce genç, yardımsever ve güçlü kimse anlamına gelen “feta” kavramı kullanılırdı (Öztürk, 2002).

Fütüvvetçilik daha çok insanın sahip olması gereken erdemlere ve askeri özelliklere önem verirdi. Ahilik ise bunların yanı sıra yönetim işlerine önem vermiş ve bir esnaf birliği şeklinde örgütlenmiştir. Üyelerine de zanaat sahibi olma şartı getirmiştir (Bayram, 2012). Öztürk (2002)'ün de dediği gibi fütüvvetçiler mesleki nitelik taşımazdı, bu da onları Anadolu'daki ahilerden ayıran en temel farktır. Fütüvvet teşkilatı da ahilerden farklı bir şekilde sınıflandırılmıştır. Teşkilat, kavli, seyfi ve şurubi fütüvvet olarak üçe ayrılmıştır. Ahilik teşkilatı ise meslek esasına göre sınıflanmıştır. Saraç, debbağ, terzi vs. gibi...

Ahi teşkilatını ifade etmek için kullanılan ve çoğunlukla eş zamanlı görülen diğer bir kavram "lonca" kavramıdır. Lonca terimi Osmanlı'da oda anlamında çevirilen İtalyanca "loggia" kelimesinden türemiştir (Tüzen, 2007). Lonca teşkilatının tarihi Roma imparatorluğunun kuruluş yıllarına dayanır. Roma'da collegia olarak adlandırılan bu kavram gelişerek Bizans döneminde ekonomik ve ticari hayatın temel unsuru olmuştur (Bayram, 2012). Osmanlı'da ise bu kavramın ekonomik bir birim olmanın ötesinde toplumsal işlevleri de mevcuttur (Tüzen, 2007). Osmanlı'da esnaf loncalarına ait ilk belge 2. Bayezid Kanunnamesidir. Bundan önce belgelerde yer almamaktadır (Bayram, 2012). Osmanlı'nın kuruluş yıllarında sistem ahi teşkilatı olarak adlandırılmakta ve esasları fütüvvet nanelere dayanmaktadır. Şu halde loncalar, fütüvvet ve ahiliğin bir tür değişimidir. Ahiliğe Müslüman olmayanların girmesi başlangıçta yasaktı. Ahi esnaflık eğitiminden geçtiği gibi zaviyelerde manevi eğitimden de geçmekteydi. Zamanla imparatorluk haline gelip büyüyen Osmanlı'da sisteme Müslüman olmayanlar da dahil edilmiş ve lonca adını almıştır. Artık biriliğin içinde Müslüman olmayanların ve zaviyede manevi eğitim sürecinden geçmeyenlerin bulunduğu bu yeni duruma lonca sistemi denmiştir. Ahilik zamanla "gedik" denilen belli bir iş kolundaki tekel konumuna gelmiştir. Sistem bu haliyle lonca olarak adlandırılır (Kılınç, 2012).

1.2. Ahiliğin Tarihsel Gelişimi ve Çözülmesi

Türkler 751 yılındaki Talas savaşından itibaren İslam dini ile etkileşime geçmiştir. İtil Bulgarları, Karahanlılar ve Oğuzların 10. yüzyıldan itibaren İslamiyet'i kabul etmeleriyle Müslümanlaşmıştır. Türkler, 11. yüzyıldaki Dandanakan ve Malazgirt zaferleriyle beraber Anadolu'ya akın etmiş ve buraları fethetmiştir. Bizans'tan aldıkları bu topraklarda kendi mevcudiyetlerini devam ettirmek için de bir sisteme ihtiyaç duyulmuş ve bu anlamda ahilik ortaya çıkmıştır. Abbasi halifesi Nasır Li-dinillah 13. yüzyılın başlarında fütüvvet teşkilatını kendisine bağlayarak devletleştirmiş ve gücünü diğer ülkelere de yaymak istemiştir. Bu anlamda ideoloğunu Şeyh Sühreverdi yapmıştır. Sühreverdi'yi 1. Alaadin Keykubat'a

göndererek fütüvvet cihazını (kase, şalvar) teslim etmiştir. Daha sonraları 1. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Anadolu Selçukluları ile irtibata geçmiştir. Konya'ya Muhyiddin-i Arabi, Evhadüddin Kirmani ve Ahi Evran'ı göndermiştir. Ahi Evran buradan Kayseri'ye geçmiş ve bir debbağ (deri işleme) atölyesi kurarak Ahiliğin temelini atmıştır. Fütüvveti dönüştürerek Türklere özgü bir form vermiştir. Burada ahileri teşkilatlandırıp Moğollara karşı koymuştur. Böylece Ahiliğin ekonomik ve askeri fonksiyonu ortaya çıkmıştır (Ceylan, 2014).

Öztürk (2002)'e göre Türklerin Anadolu'ya gelerek yerleşmesinde ahiliğin büyük rolü olmuştur. Anadolu'ya gelen Türklere yer verilmiş, zanaat öğretilmiş, zaviyelerde manevi eğitim verilmiş ve çarşılar, şehirler kurularak yeni bir medeniyet teşkil etmiştir. Ahi teşkilatı 1727 yılına kadar 500 yıl boyunca Türk milletini ekonomik, siyasi ve sosyal yönden yönetmiş ve yönlendirmiştir. Ayrıca bu günkü esnaf odalarının, ticaret odalarının, işçi ve işveren sendikalarının ve Türk standartları enstitüsünün temelini oluşturmuştur.

1171 yılında İran'ın Batı Azerbaycan tarafındaki Hoy kasabasında doğan Ahi Evran sonraları Kırşehir'e geçerek 32 çeşit esnafı teşkilatlandırmıştır. Zamanla Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasındaki farklı yerlerde sanatını icra eden esnaflar Ahiliğin merkezi olan Kırşehir'den icazet almıştır (Ceylan, 2014).

Ahi teşkilatına girmenin en temel şartı Müslüman olmaktır. Fakat bu kural imparatorluğun gelişmesi ve Müslüman olmayan halkın artması ile beraber değişmiş ve lonca sistemine dönüşmüştür. Loncalar bunun dışında ahiliğin devamı görünümündedir. Loncalara geçişle beraber teşkilatın dini yapısı da zayıflamıştır. “ 1727 yılından itibaren esnafın sayısı ustalık olarak sınırlandırılmış ve buna gedik denilmiştir.” Tekel ve imtiyaz anlamına gelen gedik, lonca sisteminin bozulması ile beraber esnaflar tarafından alınıp satılmaya başlanmıştır (Kılınç, 2012).

Kanuni Sultan Süleyman dönemi ile başlayan kapitülasyonlar zamanla yerli ürünlerin yerini yabancı ürünlerin almasına yol açmıştır (Karagül, 2015). 16. yüzyılın sonlarında Batı sanayi ürünlerinin Anadolu pazarlarını işgal etmesi ile beraber esnaf sıkıntıya girmiştir. Esnafın hammadde sıkıntısı ile beraber ürettiğine de alıcı bulamaması krize neden olmuştur. Bunun neticesinde sermaye sahipleri esnafın içine sızmış ve sermaye emek bütünlüğü bozulmuştur. Bu da ahiliğin temelini sarsmıştır. Askerin çift-bozan akçesi ödeyerek esnaflık yapmaya başlaması ve yeniçerilerin zor kullanarak ekonomik hayata dahil olması sistemi bozmuştur (Öztürk, 2002). Islahat fermanının (1856) bütün kesimlere serbestçe ticaret ve sanat hakkı

tanınması ve gedik beraatının 1860 yılında son bulması fiilen ahilik teşkilatının işlevliğine son vermiştir. Bütün bu yaşananlardan dolayı etkinliğini kaybeden Ahi teşkilatı nihayetinde 1912 yılında çıkarılan bir kanunla kaldırılmıştır (Karagül, 2015).

Kılınç (2012), Ahi birliklerinin çözülmesinin nedenlerini kısaca şöyle özetlemiştir:

- *“İthal malların iç pazarlara satışının yapılması*
- *Devletin çalışma hayatı üzerinde oluşturduğu denetim*
- *Askerlerin ve çiftçilerin esnaflığa başlamaları*
- *Ahiliğin devrin şartlarına, toplumun ihtiyaçlarına ve ekonomik gelişmelere göre kendini yenileyememesi.”*

2. AHİLİK SİSTEMİ

Ahilik maddi ve manevi boyutları olan bir sistemdir. Manevi gücünü Peygamber efendimizin Hadis-i Şeriflerinden ve Kuran-ı Kerimden alırken maddi gücünü de Türk milletinin tarihi tecrübelerinden ve yaratılış özelliklerinden almaktadır (Ceylan, 2014).

Her sistemin olduğu gibi ahiliğin de bir vizyonu ve misyonu vardır. Sistem bu vizyonu ve misyonu doğrultusunda teşkilatlanmış ve bir eğitim sistemi oluşturmuştur. Bir esnaf ve zanaat örgütü olarak da şehirlerde ekonomik olarak örgütlenmiştir. Sistemin hedeflediği ideal insan, ideal toplum ve ideal esnaf modeli yüzyıllarca uygulanmıştır.

2.1. Ahiliğin Vizyonu ve Misyonu

Bir örgütün vizyonu, onun varlık sebebini, düşünce yapısını ve genel görünümünü yansıtır. Misyonu ise vizyonuna uygun bir şekilde gerçekleştirilecek görevlerdir. Ahiliğin amacı ve çalışma tarzı, sistemin işleyişi ve diğer hususlar bir tür özel yönetmelik sayılabilecek ahi şecerename ve fütüvvet-nameleri ile belirlenmiştir (Ekinci, 2011: 16).

Ahiliğin kaynağı fütüvettir. Daha doğrusu fütüvvetin Türklere özgü versiyonudur. Dolayısıyla fütüvvette olduğu gibi kaynağını İslam dininden alır. İslam, dünya ve ahret dengesinin kurmaya çalışan bir dindir. Müslüman'ın ahreti gözetmesini fakat dünyasını da boşlamamasını istemektedir. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya yarın ölecekmiş gibi ahrete çalışmayı düstur edinmiştir. İşte kaynağını İslam'dan alan ahiliğin amacı da mensuplarının dünya ve ahret saadeti için çalışmaktır (Ceylan, 2014).

Ahilik bir yandan insanların ahlaki donanımlarını arzu ederken bir yandan da fertten topluma, toplumdan millete, hatta bütün insanlık âlemine varıncaya kadar herkesin evrensel refah ve

huzuru, barışı ve esenliği elde etmesini amaç edinmiştir. Ahiliğin vizyonunun temelini insan sevgisi oluşturmuştur. İnsanları eşit kabul eden ahilik, rekabeti ve toplumsal mücadeleyi hoş görmemiştir. Ahiliğin vizyonunun diğer öğeleri de üyelerinin birer iş, meslek veya sanat sahibi olmasıdır. Bu sayede hedeflediği toplumsal eşitlik ve uzlaşya varır (Ekinci, 2011: 16-18).

Bayram (2012)'a göre ahiler dayanışmacı bir ruh yapısına sahiptir. Zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile devlet arasında iyi ilişkiler kurmak ve toplumun bütün kesimlerini uzlaştırmak temel gayeleridir.

Ceylan (2014)'in aktardığına göre ahilerin genel hedefleri şöyle sıralanabilir:

- *“Dünyada ve ahrette mutluluğa erişebilmek için bir mesleğe sahip olmak,*
- *Diğer insanları düşünmek ve onların mutluluğu için de çalışmak,*
- *İslam dininin ve ahilik teşkilatının istediği güzel ahlaka sahip olmaya çalışmak,*
- *İslam'ın ve ahilik teşkilatının kurallarını yerine getirebilmek için ilim sahibi olmak,*
- *Dinin emir ve yasaklarına, dolayısıyla ahiliğin emir ve yasaklarına uymaya çalışmak.”*

2.2. Teşkilat Yapısı

“Ahilik, 13. yüzyıldan 19. yüzyıla dek Anadolu'da, Balkanlar'da ve Türkistan'da yaşamış olan Türklerin sanat ve meslek alanlarında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan bir müessesenin adıdır” (akt. Öztürk, 2002). Bu müesseseye sadece esnaf, sanatkâr ve meslek sahibi kişilerin kabul edilmesi ve bu kişilerin Müslüman olması temel ilkeleri olmuştur. Fakat bazı fütüvvet-namelerden anlaşıldığı kadarıyla zaman zaman kadılar, müderrisler, hatipler, hükümdarlar ve emirler de teşkilata girip üye olmuşlardır (Bayram, 2012).

Ceylan (2014)'a göre teşkilat başlangıçta toplumun bütün kesimlerini içine almaktaydı. Bunlar fütüvvet-namelerde yedi taife diye geçmektedir. Bu yedi gurup son derece hiyerarşik bir yapı arz etmekteydi. Yükselmek için liyakat tek şart olmuştur. Ahiler, Osmanlı ve Selçuklunun bütün kentlerinde tarikat esasına göre örgütlenmiştir. Her meslek kolu kendi arasında örgütlenmiştir. Toplanma ve manevi eğitim yerleri zaviyeler olmuştur.

Ahi teşkilatı yukarıdan aşağıya doğru Ahi Şeyhi, Ahi Baba, Ahi ve Yiğitbaşı şeklinde örgütlenmiştir. En üstteki Ahi Şeyhi, Kırşehir Ahi Evran tekkesi şeyhidir. Ahi Şeyhinin altında her ildeki tüm ahilerin başı olan Ahi Baba vardır. Bütün iller manevi merkez olan Kırşehir'e bağlıdır. Ahi Babalar 16. yüzyıla kadar aynı zamanda mahalli sivil idarenin de başkanıydı. 16. yüzyıldan itibaren Kethüdalık kurumuna dönüşerek yarı resmi bir hal almıştır. Ahi Babaların altında ildeki her bir zanaatın başı olan Ahiler vardır. Ahilerin altında da Yiğitbaşı vardır. Yiğitbaşı, Ahinin yardımcısı konumundaydı ve esnaf arasındaki inzibatı sağlamak ile görevliydi (Durak ve Yücel, 2010).

Esnaf birliği şeklinde örgütlenen ve bir tarikat yapısını andıran Ahiliğin manevi merkezi Kırşehir'dir. Çünkü Ahiliğin kurucusu olan Ahi Evran'ın tekkesi buradadır. Ahi Evran'ın halifeleri yüzyıllar boyunca Anadolu ve Rumeli esnafının birliğini bu şekilde sağlamıştır. Merkeze bağlı illerin temsilcileri o illerin esnafı tarafından seçilen Ahi Babalardır. Seçilen Ahi Babanın daha sonra merkezdeki Ahi Şeyhi olan Ahi Babadan icazetname alması gerekirdi. Ayrıca devletten de kendisine beraat verilirdi (Tüzen, 2007).

Ahi teşkilatında yöneten ve yönetilen olmak üzere iki gurup vardır. Yamak, çırak, kalfa ve usta yönetilen gurubu oluştururken; Ahi Şeyhi, Ahi Baba (Kethüda) ve Yiğitbaşı yöneten gurubu oluşturmaktaydı. Teşkilatın yönetiminde iki kurul vardır. Bunlar Yönetim Kurulu ve Büyük Meclistir (Durak ve Yücel, 2010). Yönetim Kurulu bir başkan ve beş üye tarafından yönetilirdi. Bunlar Esnaf Şeyhi, Esnaf Kethüdası, Yiğitbaşı, İşçi Başı ve Ehli Hibre diye adlandırılırdı (Ekinci, 2011: 73-75).

Esnaf başkanı olan Esnaf Şeyhi eski Türk geleneklerindeki Kağan konumundaydı. Mesleki, dini, siyasi ve ahlaki lider olan Esnaf Şeyhi, üyelere bir baba şefkatiyle yaklaşırdı. Şeyh, esnaf ile bütünleşmiş durumdaydı. Geniş yetkileri olan Esnaf Şeyhi'nin başlıca görevleri aşağıda verilmiştir (Ekinci, 2011):

- *“Esnafın mesleki problemlerini halletmek*
- *Esnaf orta sandığını idare etmek*
- *Birliğe ait olan binaların bakımını yaptırmak ve bunları kiraya vermek veya teşkilat amaçlarına uygun kullanmak*
- *Davetçi, çeşmeci, bekçi, duacı gibi teşkilat görevlilerini işe almak, maaşlarını ödemek, gerektiğinde işine son vermek*
- *Esnafın mesleki ve hususi hayatındaki tutum ve davranışlarını takip etmek*

- *Usta, kalfa, yamak ve çırak törenleri düzenlemek*
- *Yönetim kurulu toplantılarına katılmak*
- *Esnafi toplantıya çağırarak*
- *Mensubu bulunduğu esnaf kolunu temsilen büyük meclis toplantılarına katılmak” (s.74-75).*

Başkanın dışında yönetim kurulunun birinci üyesi olan Esnaf Kethüdası, esnafın genel eğitimi ile ilgilenirdi. Kurulun ikinci üyesi olan Yiğit Baş; esnafın yetiştirilmesi ve terfi işlemleri ile hammadde ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumluydu. Kurulun üçüncü üyesi olan İşçi Baş ise daha çok teknik konularda yetişmiş kişiydi. Kalite kontrol işinden sorumluydu. Yönetim kurulunun diğer iki üyesi de Ehli Hibre olarak adlandırılırdı. Ehli Hibreler esnaf içinde en çok sevilen ve sözü dinlenen kişiler arasından seçilirdi. Yönetim kurulu veya esnaf ile yönetim arasında çıkan fikir ayrılıklarında hakemlik rolünü üstlenmişlerdir (Ekinci, 2011: 75).

Yönetim Kurulunun başlıca görev ve sorumlulukları yukarıda saydığımız ve başkanın şahsında birleşen görev ve sorumluluklardır. Büyük Meclisin başlıca görev ve sorumlulukları ise; Yönetim Kurulu kararlarını inceleyip denetlemek, kurulda anlaşmazlığa düşülen konuları karara bağlamak, büyük meclisin kararlarını hükümete bildirmek ve hükümetin esnaf ile ilgili aldığı kararları üyelerine duyurmaktır (Durak ve Yücel, 2010).

2.3. Teşkilatta Üyeler ve Orta Sandığı

Teşkilatın üyeleri başta dâhili ve harici olmak üzere ikiye ayrılırdı. Dahililer de yamak, çırak, kalfa ve usta olmak üzere kendi içinde dörde ayrılırdı. Hariciler ise emekliler, güçsüzler, sakat ve hastalar olmak üzere üç gruptu. Dâhililer bilfiil çalışan grubu oluştururken, hariciler ise başta çalışıp sonraları herhangi bir mücbir sebeple çalışamayacak duruma gelenlerdi (Ekinci, 2011: 71).

Orta Sandığı denilen ve her ahi birliğinin bulundurduğu bir yardım sandığı vardı. Orta sandığının sorumluluğu kethüda, yiğitbaşı ve ihtiyarların üstündeydi. Sandığın sermayesi esnafın teberrrüatı ile eğitimde kademe atlayan çırak ve kalfaların ustaları tarafından verilen paralardı. Ayrıca belirli zamanlarda esnaftan gücüne göre toplanan hisseler de mevcuttu (Bosnalı, 2004).

Orta sandığı, esnaf vakfı, esnaf kesesi veya esnaf sandığı gibi isimlerle anılan bu uygulama bir karşılıklı yardımlaşma ve sosyal güvenlik vazifesi icra ederdi. Esnafa hem sosyal güvenlik güvencesi sağlar hem de onları tefecilerden kurtarırdı (Ekinci, 2011: 71). Esnaf tarafından

sağlanan fondan oluşan bu sandıktan üyelerinden ihtiyacı olanlara veya ticaret yapmak isteyenlere kredi sağlanırdı. Ayrıca hayır işlerine de yine bu sandıktan para aktarılırdı. Başına bir musibet gelen üyelere yardımda bulunulur ve ölen esnaf fakir ise defin işlemleri buradan karşılanırdı (Bosnalı, 2004).

Birliğin bir nevi hazinesi anlamına gelen orta sandığında 6 tane kese (torba) bulunurdu. Bunlardan atlas kesede yazışma evrakları, yeşil kesede tapu ve senetler, örme kesede nakdi paralar, ak keselerde gelir gider evrakları ve senetler, kara keselerde ise vadesi geçtiği halde tahsil edilememiş alacaklar ve ilgili evraklar bulunurdu (Ekinci, 2011: 71-72).

2.4. Denetim ve Cezalar

Ahi teşkilatında üyelerin meslek ahlakına uygun davranıp davranmadığı sıkı bir şekilde denetlenirdi. Denetimi etkili kılabilmek için de şikâyet ve dava yolu çok esnek tutulmuştur. Herkes şikâyette bulunabilirdi. Dava veya şikâyet yiğitbaşına yapılırdı. Yiğitbaşı ele aldığı davayı kendi çözebilecekse “esnaf mahfeli” huzurunda davayı görürdü. Dava kendisini aşyorsa Esnaf Şeyhine bildirirdi. Burada bir nevi ombudsmanlık gibi davranılmaktadır. Amaç davanın hızlı görülmesidir. Yiğitbaşının verdiği karara bir üst merciye başvurarak itiraz edilebilirdi. Son temyiz makamı Ahi Baba vekiliydi (Bayram, 2012).

Manevi bir merkez olan Kırşehir’deki Ahi Baba (Ahi Şeyhi)’nin her ilde vekilleri bulunurdu. Bu vekiller ülkenin her yanındaki esnafı denetler ve imtihanlar yaparak terfi işlemleri gerçekleştirirdi. Kalitesiz üretim yapanlara meslekten men etme cezası verilirdi. Töreye aykırı davranan veya hile yapıp yalan söyleyen çırak kalfa ve ustaları esnaf şeyhi yargılırdı. Dükkânı için kapatma cezası alan ustanın dükkânının anahtarı Ahi Babaya verilir ve sağ ayağındaki pabucu çıkarılıp dükkânının damına atılırdı (Tüzen, 2007). Yöneticilerin ve yönetim kurulunun denetimini ise Büyük meclis yapardı. Meclis esnaf şeyhlerinin hesaplarını denetler ve onlar hakkında cezai hükümde bulunurdu. Ahilikte ceza sistemi, esnafın kurallara uyması için düzenlenmiş ve genellikle aşağılayıcı cezalardan kaçınılmıştır. Verilen cezalar daha çok barıştırmacı ve yapıcı niteliktedir (Bayram, 2012).

“Kalite denetimi ve standardizasyon hem üreticilerin hem de tüketicilerin uzun vadeli çıkarlarının korunması anlamına gelir” (Öztürk, 2002). Ahi birliklerinde üretilecek mallar hem dini ve ahlaki saikle hem de denetim ve kontrol mekanizmasıyla her türlü özellikleri göz önünde bulundurularak standardize edilmiştir (Bosnalı, 2004). Dünya standartlarını tespit edip uygulayan ilk ülke Osmanlı olmuştur. Bunu 2. Beyazıt tarafından yürürlüğe sokulan Bursa

Belediyesi yasasında görebilmekteyiz (Öztürk, 2002). Esnafın üreteceği ürünlerin standartlarının belirlenmesi ve denetime tabi tutulması bize Osmanlı devletinin tüketiciyi koruma anlayışını ve Ahi ahlakını göstermektedir (Bosnalı, 2004).

Osmanlı devletinde bazı malların hangi miktarda ve ne şekilde üretileceği devlet tarafından belirlenirdi. Belirlenen ölçülerin dışında üretim yapılamazdı. Bir kişinin dükkân açabilmesi için heyet huzurunda ustalığını kanıtlaması gerekirdi. Sonraki dönemlerde gedik sahibi olma şartı da getirilmiştir. Bir malın fiyatı devlet tarafından narh sistemiyle belirlenirdi. Böylece üretici tüketici dengesi korunmuş ve burjuvanın ortaya çıkması da önlenmiştir. Aşırı kar edip zenginleşen bir sınıfın varlığına izin verilmemiştir (Öztürk, 2002).

3. AHİ TEŞKİLÂTINDA EĞİTİM SİSTEMİ

Üyelerinin dünya ve ahret saadetlerini arzulayan Ahi teşkilatı eğitime büyük önem vermiştir. Bayram (2012)'a göre Ahi eğitim sisteminin karakteristik özellikleri aşağıdaki gibidir:

- *“İnsan bir bütün olarak ele alınır, ona sadece mesleki bilgi değil, ahlaki ve içtimai bilgiler de birlikte verilir.*
- *İş başında yapılan eğitim, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşir.*
- *Eğitim ömür boyu süren bir süreçtir.*
- *Köylere kadar varan geniş bir teşkilat kurulmuştur.*
- *Sistem ahilik prensiplerine uymayı taahhüt eden herkese açıktır.*
- *Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır.*
- *Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır.”*

Ahilikte teorik ve pratik eğitim bütünleşmiştir, yani teorik eğitim de işbaşında yapılırdı. İş dışında bir de Zaviyelerde eğitim verilirdi. Bir çırağın Zaviyeye girebilmesi için ustasının ona kefil olması gerekirdi. Zaviyede dini ahlaki eğitim verilirdi. Ayrıca Türkçe, Arapça, Farsça, Edebiyat ve Müzik eğitimi verilirdi. Üyelerinin ahlaki ve dini gelişimi için de Kuran öğretilirdi. İşbaşında eğitimde meslekin yeterlilikleri ve teknik bilgi uygulamalı olarak öğretilirdi. Esnafın dükkânını zamanında açıp kapatması, dürüst olması, gibi erdemler öğretilirdi (Kılınç, 2012). “ İş başında mesleki eğitim ustalar ve kalfalar tarafından verilirdi” (Bayram, 2012).

Ahi eğitim sisteminde dört aşamalı ehliyet dereceleri vardır. Bunlar sırasıyla yamaklık, çıraklık, kalfalık ve ustalıktır. İlk eğitim yamaklık ile başlardı. Velisinin devamlılığına taahhüt

vererek mesleki eğitime başlayan yamağın 10 yaşından küçük olması şarttı. Yamaklar iki yıl karın tokluğuna ücret almadan iş başında mesleki eğitim alır ve zaviyelerde manevi olarak yetiştirilirdi.

Törenle çıraklığa geçen yamak üç yıla kadar eğitim alırdı. Teşkilatın izniyle yanına çırak alan usta, çırağın mesleki ve ahlaki eğitiminden sorumluydu. Üç yıl başarılı çıraklık döneminden sonra törenle kalfalığa terfi edilirdi. Kalfalık eğitimini başarı ile tamamlayanlar yapılacak bir törenle ustalığa terfi ettirilirdi. Ustalığa geçişte aranan başlıca kriterler kalfalık eğitimi süresince hiç şikâyet edilmemiş olması, diğer kalfalarla iyi geçinmesi ve çırakları iyi yetiştirmesidir. Ayrıca işyeri yönetme yeterliliği var mı, dükkân açacak sermayesi var mı dikkat edilirdi. Bu eğitim sürecinden geçen talebelerin fütüvvetlerde yazılı olan 740 maddenin 124'ünü öğrenmesi gerekirdi (Kılınç, 2012).

Bayram(2012)'a göre bazı davranışlar yiğidi yiğitlikten, ahıyı ahilikten çıkarırdı. Bu davranışlar şöyledir:

“Şarap içmek, zina yapmak, livata yapmak, gammazlık, dedikodu ve iftira etmek, münafıklık, gururlanmak, kibirlenmek, sert ve merhametsiz olmak, haset etmek, kin tutmak, affedici olmamak, sözünde durmamak, yalan söylemek, hıyanet etmek, emanete hıyanet etmek, kadınlara şehvetle bakmak, insanların ayıbını açığa çıkarmak, cimri olmak, gıybet etmek, hırsızlık yapmak vs.”

4. AHİLİKTE SOSYO-EKONOMİK YAPI

Durak ve Yücel (2010)'e göre “Ahilik sadece bir esnaf teşkilatı olmayıp aynı zamanda sosyo-ekonomik ve kültürel boyutları da olan geniş bir yapılanmadır. Geliştirilmiş olan iş ahlakı ve sosyal sorumluluk ilkeleriyle, toplum ve birey bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır.”

Ahilik toplumda çatışma ve rekabeti değil, uzlaşa ve dayanışmayı felsefe edinmiştir. Ahiler içinde yaşadığı toplumla uyumlu ve sorumluluk duygusuyla yetiştirilmiştir. Ahilik felsefesinde veren el alan elden üstündür. Almayı veya gasp etmeyi değil de vermeyi ve paylaşmayı ilke edinmişlerdir (Karagül, 2015).

Ahiler toplum içinde meslek esaslı bir örgütlenmeye gitmişlerdir. İlk etapta debbağlık ve ona bağlı deri işçiliğiyle ilgilenen ahiler sonraları 32 sanat kolunda örgütlenmiştir. Teşkilatın sahip olduğu sıkı disiplin ve ahlaki yapı onları sanatında ve ürün kalitesinde ön plana çıkarmış ve ülkenin her yanında örgütlenmiştir. Zamanla ülke çapında esnaflığa adım atan herkes

otorite konumuna gelen ahi babalardan yetki belgesi almak durumunda kalmıştır. Toplumun bu şekilde meslek örgütü olarak bir araya gelmesi sosyo-ekonomik hayatın düzenli olarak sürdürülmesini sağlamıştır (Öztürk, 2002). Ahilerin içinde bulunduğu meslek topluluğuna ve mesleklerine duyduğu saygı Evliya Çelebi'nin seyahatnamesine de yansımıştır. Evliya Çelebi, her esnaf kolunun mesleki anlamda bir pirinin olduğunu ve onu manevi olarak kendilerine önder kabul ettiklerini söylemektedir. Örneğin tüccarların piri Hz. Muhammed, seyyahların piri Hz. İsa, çobanların piri Hz. Musa, çiftçilerin piri Hz. Âdem ve debbağların piri Ahi Evran hazretleridir (Bayram, 2012).

Ekonomik anlamda Ahilerin sahip olduğu bazı önemli ilkeler vardır. Örneğin Ahilikte iş bölümü esastır. Herkes kabiliyetine uygun bir işte çalışır ve başka işler peşinden koşmazdı. Ahilikte üretim ihtiyaca göre ayarlanmıştır. Kar maksimizasyonu yerine israftan kaçınmışlardır. İhtiyaç olunduğu kadar üretim yapılmıştır. Ekonomik anlamda Ahi teşkilatına hâkim olan ilkelerden biri de dayanışmacı örgüt yapısıdır. Fazla kazanmak, spekülasyon ve serbest rekabet yerine yardımlaşma ve dayanışma ön plana çıkarılmıştır. Ahilikte üretim belirli bir kaliteye göre yapılmış ve ayıplı mal üreterek tüketiciyi kazıklamaktan kaçınılmıştır. Bütün bu ilkelerin yerine getirilmesi için de bir otokontrol mekanizması geliştirilmiştir (Öztürk, 2002).

Ahilik sisteminde her konuda olduğu gibi birey, toplum ve ekonomi anlamında da orta yol tutturulmuştur. Fert için toplum, toplum için de fert ihmal edilmemiş olup dayanışma ve uzlaşma anlayışı geliştirilmiştir. Ekonomik anlamda da sermaye merkeze alınarak insan ve toplum ihmal edilmemiş aksine insan merkezli bir ekonomi anlayışı benimsenmiştir. Ahilikte ekonomi amaçtan ziyade araç olarak görülmüştür. Ekonomi toplumun birliği, beraberliği ve mutluluğu için araç olarak görülmüştür (Ekinci, 2011: 29-30).

5. AHİLİKTE İNSAN VE AHLÂK

Ahiliğin kaynağını Türk örf ve gelenekleri ile İslam dini oluşturmaktadır. Ahilik, bu ikisinin kaynaşmasından ibarettir. Ahi geleneğinde insan esas alınır ve her şey insanın hem dünya hem de ahret mutluluğu içindir. İslam'a göre Eşref-i Mahlûkat (yaratılanların en şerefli) olan insan, ahilik için de en önemli konuyu teşkil etmektedir. Ahi inancında insan bir bütündür ve amaç insanın bu özellikleriyle beraber kişisel gelişimini sağlamaktır (Ekinci, 2011: 28-29).

İnsanın eline, beline, diline sahip olması ahi felsefesinin özünü teşkil etmektedir. ahilikte amaç insan-ı kamile ulaştırmaktır. Bu vesileyle bir nevi ahlak nizamnameleri olan fütüvvet-

namelerde ahlaki konular sıkça işlenmektedir. Ahilikte sevgi, saygı, yardımlaşma ve paylaşma temel amaçtır (Durak ve Yücel, 2010).

Ahi fütüvvet-namelerinde açık ve kapalı, dışa ve içe olmak üzere 12 tane formel ahlak kaidesi mevcuttur. Bunlardan kapalı ve dışa ait olan altı emir şalvar, mide, dil, kulak-göz, el- ayak ve hırs ile sembolize edilmiştir. Şalvar zina yasağını; mide haram yiyecek ve içecekleri; dil boş laf dedikodu ve yalanı; kulak-göz görülmemesi ve duyulmaması gereken şeyleri; el ayak yapılmaması gereken kötülükleri; hırs ise dünya malına ve nimetlerine aşırı bağlanmayı ifade etmektedir. İçe ait olan altı emir ise; cömertlik, tevazu, kerem, merhamet, bencil olmama ve gerçekçiliği ifade etmektedir (Ekinci, 2011: 33-34).

Doğan (2011)'a göre bir ahide bulunması gereken en önemli özellikler sabırlı olmak, sadakatli olmak, affedici olmak, sevgi dolu olmak, sır tutmak, samimi olmak, güler yüzlü olmak ve güvenilir olmaktır. Denizli'de tarihi bir iş hanının girişinde yazılan aşağıdaki mısralar da ahilik düşüncesini özetlemektedir (Durak ve Yücel, 2010):

“Besmele çek gir çarşıya, selamı da unutma ha

Kiloyu eksik çekme ha, metreyi kısa tutma ha

Halka hizmet etmektir, hakka hizmet eylemek

İyi belle sen bu sözü, sakın yabana atma ha

Alış derken veriş derken, ölçü tartı satış derken

Paraya, pula tapma ha, insanlığı unutma ha”

Ahi fütüvvet-namelerinde sadece ahlaki kurallar değil, görgü kuralları da yazılmıştır. Bunlar su içmeyle, konuşmayla, yemek yemeyle, giyinmekle, yürümeyle, alışveriş yapmakla, büyükleri ziyaret etmekle, hasta ziyaretiyle başsağlığı ziyaretiyle, eğlence yerlerine gitmekle, misafirlikle ve mezarlık ziyaretiyle ilgili konular içermektedir. Ahilikteki bu 124 görgü kuralındaki temel amaç insanı temiz, düzenli ve nazik kılmaktır (Ekinci, 2011: 39-41).

Ahilerin ahlak kurallarını özetleyecek olursak, eline, beline, diline dikkat et; eli açık, kapısı açık ve sofrası açık oldur. Ayrıca kız çocukları için de şu kısa öğüt verilir: İşine, aşına, eşine dikkat et. Görüldüğü gibi Ahilik tepeden tırnağa, kötülüklerden arınmış, iyiyi ve doğruyu kendine düstur edinmiş insan-ı kâmile ulaşmak için bir dizi ahlaki kural ve prensip ortaya

koymuştur. Bunların çoğu günümüzdeki toplumumuzun ahlaki yapısını altyapısını teşkil etmektedir (Ekinci,2011: 52-53).

SONUÇ

Türkler 10. yüzyılda İslamiyet'e toplu olarak geçmeye başlamasından itibaren göçebe ve akıncı geleneğini İslam'ın fetih anlayışı ile birleştirmiş ve Anadolu'yu fethetmeye başlamıştır. Bu süreçte Türkler, İslam'ın Abbasi halifelerinden emanet aldıkları fütüvveti kendi kültürleri ile harmanlayarak Ahilik olarak biçimlendirmiştir. Türkler, kurmuş oldukları bu teşkilat vasıtasıyla Selçuklu ve Osmanlı döneminde yerleşik hayata geçilmesi, Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesi ve büyük bir devletin kurulması sağlanmıştır. Anadolu insanı bu dönemde kurmuş oldukları esnaf ve zanaat örgütü ile toplumun ekonomik ihtiyaçlarını karşılamış, sosyal hayatını düzene sokmuş, eğitim, kültür, askeri ve siyasi işlevleri yerine getirmiştir. Oluşturulan ahilik geleneği sayesinde paylaşımcı, üretken, dini-ahlaki ve dayanışmacı bir toplum modeli yaratılmıştır. Teşkilatın erdemi olan insan modeli yaratılarak bireyin dolayısıyla da toplumun, milletin ve devletin gelişimi sağlanmıştır. Böylece büyük bir medeniyete ve onurlu bir geçmişe bizleri kavuşturmuştur.

13. yüzyılda kurulup gelişen Ahi teşkilatı devletten imparatorluğa geçişle beraber biçim değiştirmiştir. Önceleri teşkilata kabul edilmeyen Müslüman olmayan halk, sınırların genişlemesi ile beraber zorunlu olarak sisteme dâhil edilmiştir. Teşkilatı zaviyelerin dışına da taşıran bu yeni görünüm 16. yüzyıldan itibaren Lonca adını almıştır. İmparatorluğun her tarafına yayılıp hızla büyüyen lonca teşkilatı zamanla gedik haline gelmiştir. Sistemin kendini yenileyememesi, askerlerin ekonomik hayata dâhil olması, esnafın ahilikten gelen manevi havadan uzak yetişmeye başlaması gibi nedenlerle zamanla teşkilat bozulmaya başlamıştır. Tanzimat ve Islahat fermanlarının getirmiş olduğu serbest ekonomik ortam ve gedik beraatının da kaldırılması ile sistem fiilen işlemez duruma gelmiştir. En nihayetinde de bir yasayla 1912 yılında kaldırılmıştır.

Kaynakları kıt ve insan ihtiyaçlarını sınırsız olarak gören ekonomi anlayışı dünyanın her yerinde olduğu gibi Anadolu'da da dayanışmacı, paylaşımcı ve insan merkezli teşkilatların sonunu getirmiştir. Böylece kapitalist ekonomi modeli Anadolu'ya sirayet etmiş ve getirmiş olduğu serbest piyasa, serbest rekabet, kazanma ve kar edinme hırsı gibi hasletlerle insanı insanın kurdu durumuna getirmiştir. Artık Anadolu insanının en güzel erdemlerinden olan paylaşmak, dürüstlük, kanaatkârlık ve benzeri duygular yıpranmış; toplum farklı ekonomik

sınıflara ayrılarak bir biri ile mücadele pozisyonuna geçmiştir. Karşısına çıkan her düşünsel akımı aşmayı başaran kapitalizm ve onun rasyoneli olan liberal düşünce yoluna devam etmeyi başarmıştır. Günümüzde dünyanın aldığı hal itibari ile düşünülecek olursa ya bu kapitalizm zihniyeti yenilecek ya da insanlık üretip sattığı silahlarla kendini zehirleyip öldürecektir. İşte tam da bu nedenlerden dolayıdır ki düşünce dünyası yeni çareler üretmeye çalışmakta ve Ahilik ve Loncalar gibi kapitalizm öncesi modelleri daha yakından incelemeye çaba sarf etmektedir. Umut edilir ki bu çabalar en kısa zamanda meyvesini verecektir.

KAYNAKÇA

Bayram, Selahattin (2012), "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları1", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21, s.81-115.

Bosnalı, Ömer (2004), "Ahiliğin Üretim ve Tüketim Mekanizmasındaki Yeri ve Günümüze Uyarlanması", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/(9), s.39-46.

Ceylan, Kazım (2014), "Türk-İslâm Medeniyetinin Öncülerinden Ahi Evran Velî ve Medeniyetimize Etkileri", *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*, Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB), s.131-144.

Doğan, Hulusi (2011), "Günümüz İşletmeleri İçin Ahilik Kültüründen Örtülü Bilginin Gelişim ve Paylaşım Örnekleri", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/(4), s.77-100.

Durak, İbrahim, Atilla Yücel (2010), "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15/(2), s.151-168.

Ekinci, Yusuf (2011), *Ahilik* (11. Baskı), Ankara: Sistem Ofset Yayıncılık.

Karagül, Mehmet (2015), "Ahilik Düşüncesinde İktisadi Hayat: Kapitalizme Karşı Ahi İktisadi", *Ayrıntı Dergisi*, 3/(30), s.33-38.

Kılınç, Mustafa (2012), "Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimi Şekillendiren Eğitim Kurumlarından Ahilik, Gedik, Lonca, Enderun Mektebi'nin Tarihi Gelişimleri" *NWSA: Vocational Education*, 7/(4), s.63-73.

Öztürk, Nurettin (2002), "Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(7), s.43-56.

Tüzen, Hasan (2007), "Sendikacılık, Ahilik ve Teori Z", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), s.85-104.